

A visegrádi korona-bolt és a királyi lakosztály elrendezése.

1. A királyi lakosztály építészeti elrendezése és szerkezete.

Ez idő szerint még korán volna beleereszkedni a visegrádi kettős-vár rendszeres tárgyalásába, történeti, régészeti, művészeti és erődítési tekintetben. A rendszeres tárgyalás az egésznek teljes ismeretét tételezi fel, ma pedig még a fellegrárat sem ismerjük teljesen, míg az alsó várban az ásatást csakis a donjonban, a hamisan Salamonénak nevezett toronyban kezdtük meg, tehát ezen alsó várat még nem ismerjük; és mégis ennek fölfedése elkerülhetlen szükséges arra, miszerint a két vár közti összefüggésébe összekapcsolásába beletekinthesünk, beláthassuk, miképen és mennyiben folyt be a régibb alsó várnak szerkezete és elrendezése az amazzal közvetlen kapcsolatba hozott újabb fellegrárnak elrendezése és szerkezetére.

De ha ma még nem vagyunk képesek az egészet rendszeresen tárgyalni, vannak mégis oly kérdések, melyekre már ez idő szerint is felelhetünk, s ilyen kérdés a fellegrárnak ama „bolt“- vagyis inkább *kúphenger-é*, melyben, mint *rejtékben*, a koronát őrizték, mondom boltnak; mert így nevezték a rejtéket már a középkorban is, hogy németben a „Gewölb“ szót találjuk. E boltnak megismerésével együtt jár a *királyi lakosztálynak* felismerése is, miként t. i. ezt királyaink használták időnkénti rövid tartózkodásuk alatt a visegrádi fellegrárban.

Nem mai nézet az, mely szerint a visegrádi fellegrárat egyenesen, kiválólag sőt csaknem kizárólag a királyi korona őrzése végett építtette Róbert Károly; így mondja Bél Mátyás (Notitiae Hung. 1737. III. köt. Visegrád 475, fol.). „Sunt, qui diadematis potissimum caussa, sedem heic posuisse Carolum autument, quod super, Ladislao, Transylvaniae Vajvodae, aegre extortum, post inaugurationis solemnia anno MCCCX isthic adtulerit.“

Bél Mátyás még nem ismerte Kottauner Ilona „Emlékezetességeit“ (Denkwürdigkeiten), különben még határozottabban nyilatkozott volna, míg mi, felfegyverkezve ezen iratnak és a sziklatalapig kitisztult helyiségnek teljes ismerete által Bél véleményét történeti bizonyossággá emelhetjük.

A főérvek négyfélék.

1-ször. A rejték-teremnek, azaz a korona-kamrának külső falán még nem igen régen meglehetősen ép állapotban levő márvány-tábla¹⁾ volt, melyen a II. Ulászló alatti két

¹⁾ Bél Mátyás ezt rajzban adja a 470-dik folióhoz mellékelt rézmetsz. táblán. A márvány már ekkor is csonka volt úgy, hogy a feliratnak egy része hiányzott; de a címerek megvoltak és a két koronaörnek nevét olvasni lehetett. Ezen állapotban egész századon át megmaradt, miről éltesebb embereink tanúskodnak. A táblának pnsztulása csak valami harmincz esztendő előtt kezdődött, ma pedig csak keretének némely darabjai láthatók.

koronaórnek nevét lehetett olvasni. Ezen érvet itt csak érintem; mert e táblának egyes töredékei még léteznek ide s tova elszórva és talán sikerülend ezen töredékekből a táblát legalább rajzban kiegészíteni.

2-szor. A helyiségek egymásközi összefüggése, úgy szólván syntaxisa s az ebből levont következtetés.

3-szor. A rejtéknek, a „boltnak“ és a koronakamrának építészeti szerkezete.

4-szer. Kottannerné tanúbizonytsága.

A második és harmadik érvet együttesen fogom tárgyalni; e kettő után Kottannerné tanúbizonytságát s végre a királyi lakosztályt általánosán és egészen. Hogy pedig mindezt az olvasó megérthesse, ide melléklem fametszetben a visegrádi fellegrvár szóban levő részét, (l. 1. ábra), melyet *Zsigmondy* Gusztáv kir. mérnök és a visegrádi munkálatban hű társam felmérése szerint adok.

A. A szolgáló-leányok szobaja.

B. Az udvari hölgyek szobája.

C. A koronakamra előtti szoba.

D. A koronakamra (teremnek csekély területe miatt alig nevezhetjük).

E. A kápolna.

F. Kottannerné lakszobája.

G. Az ehhez való előszoba.

H. Lépcsőház.

I. Vízfogó.

K. A fellegrvár belső udvara.

L. Lovagterem.

M. Mátyás király építkezése.

NN. udvar.

O. Török építkezés (alkalmasint őrszoba).

P P. Katonai laktanya.

Q. A várba vezető egyetlen kapu sikátora.

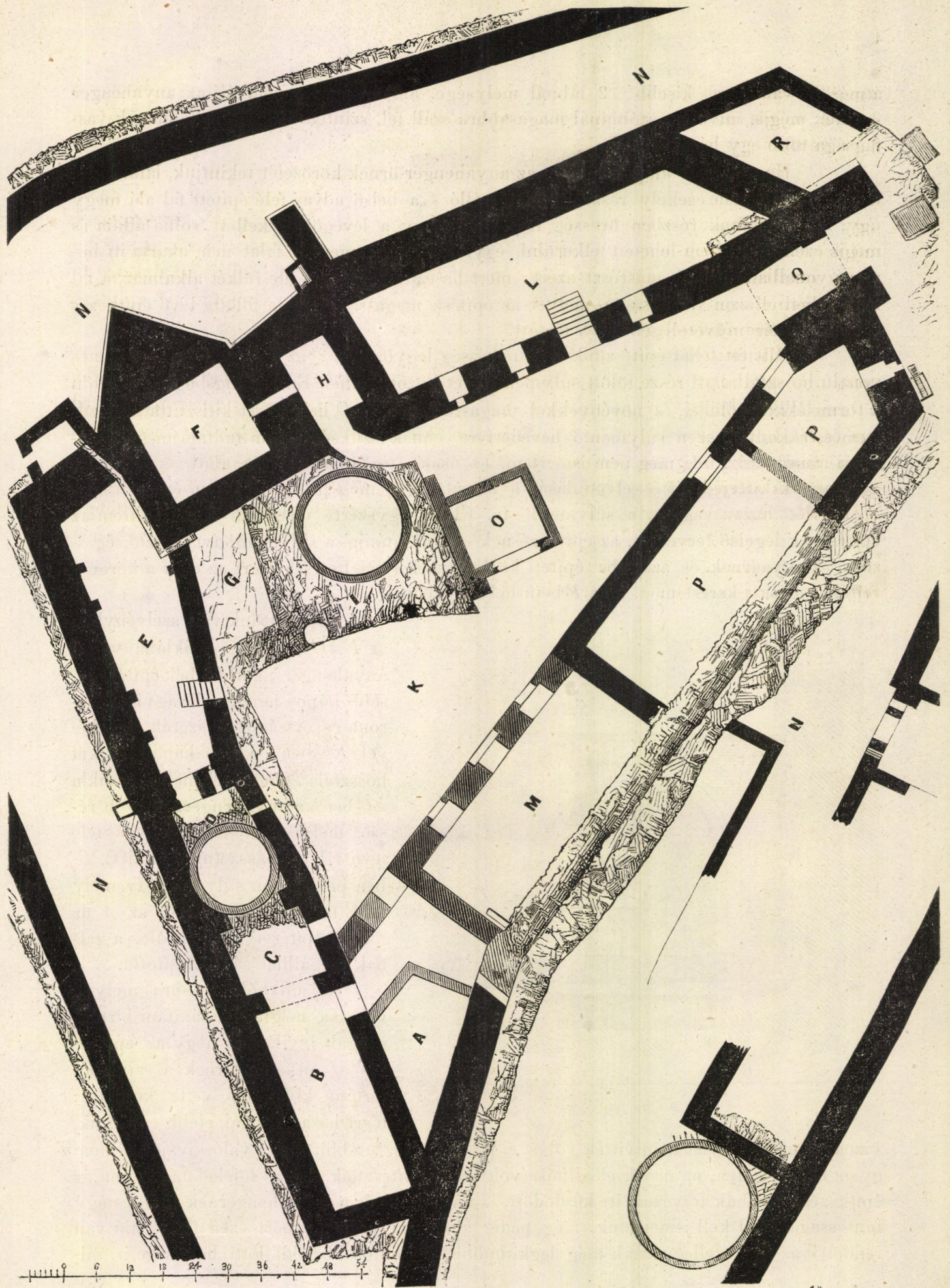
R. Régibb, a belső váron kívül levő őrszoba.

Építészünk azon sziklacsúcon, hol fellegrvárat kellett emelnie, két, a többi talaj fölött nevezetesen emelkedő szikladarabot talált, az egyiket *D*-ben, a másikat *L*-ben, ezt az általános fölöpéig lehordani hosszas és költséges munka volt volna; ő tehát ebbe nem fogott, hanem a meglevő emelkedést úgy, mint találta, felhasználni törekedett: kivájján *L*-ben egy a leendő házak tetejéről lecsurgó vizet felvevő vízfogót, és kivájján, *D*-be a királyi koronát és ékszereket magába fogadó nagy, fölülről kúppal boltozott, hengeralakú rejteke.

A tervezés és építkezés ez utóbbi, a D-beni kivájjáson kezdődött, ez volt a fellegrvárnak első, úgyszólván, jegecedési pontja, mely körül a többi építkezés csoportosult, vagy ha a jegecedésről vett hasonlatosságot folytatni akarjuk, körülövelt.

Hogy pedig ez így volt, kitetszik mintegy számtanilag, a bolthengernek építészeti szervezetéből.

Az építész első tette volt kivájjatni vagy kivésűztetni a mintegy 30 láb oldallal biró (v. ö. a következő fametszetet a fellegrvár belsejének általános alaptervével) csaknem négyeges sziklaemelkedésbe egy 19½ láb átmérőjű és mintegy 17 láb mélységnyi hengeralakú űrt, melybe ismét egy kisebb hengert faragott kőből beleépített, az utóbbinak



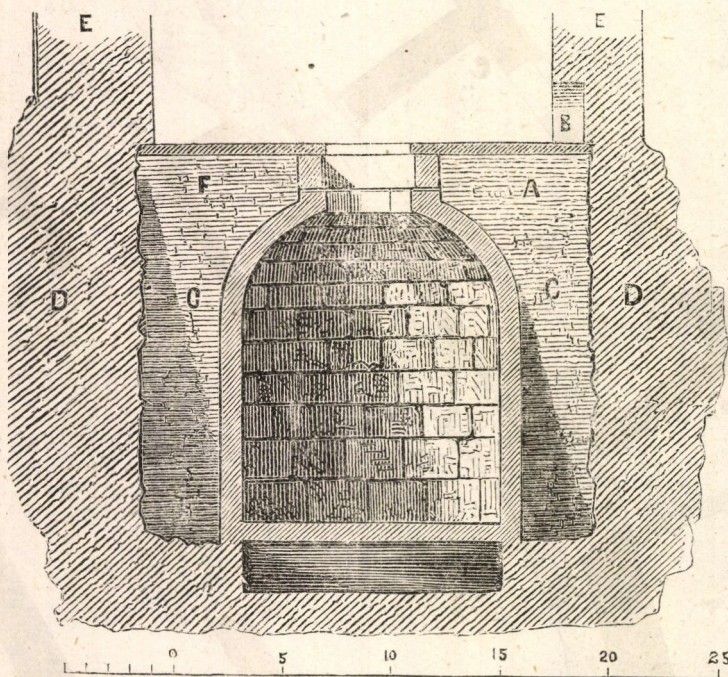
1. ábra.

1*

átmérője valamivel kisebb 12 lábnál mélysége, ámbár fenéke nem éri az anyahenger fenekét, mégis, mivel az utóbbinál magasabbra száll fel, szintén 17 lábnyi kőfalának vastagsága több egy bécsi lábnál.

Ha mármost alaptervünkön az anyahenger-ürnek körözetét tekintjük, látandjuk, miként annak nem csekély része a felette álló s a belső udvar felé épített fal alá megy úgy, hogy e falnak részben üresség fölött, mintegy a levegőben kellett volna állnia és mégis ezen állást nem lehetett elkerülni, egyrészt azért; mert a falat nem akarta itt homorú vonalban vezetni, másrészt azért; mert ha ezt teszi, vagy ide fülkét alkalmaz, a fal nem érheti el azon vastagságot, melyet az építész magasságára és a fölötte levő építkezés elviselhetésére nézve elegendőnek tartott.

Mit tett tehát építészünk ezen nehézség legyőzésére? az anyahenger az egyenes vonalú hosszfal alatti része fölött súlymentő ívet huzott (einen Entlastungsbogen). Midőn a törmelékkal, földdel és növényekkel magasra feltöltött *D* helyiséget kitisztítottam kezdtem és ráakadtam ezen súlymentő hevederívre, ennek szükségét nem tudtam megmagyarázni mind addig, míg meg nem ismertem, az ásatás továbbá folytatása alatt, az anyahengert, annak kiterjedését és elvonulását a hosszfal alá, még pedig egészben, és épen oda, hol a fölött húzva vagyon a súlymentő ív. Ekkor egyszerre világosan állott előttem az építésznek legelső tervezése, az építkezésnek egymásutánja, a súlymentő ívnek szükségessége, az anyahengernek és az abba épített kőhengernek rendeltetése; mert az előtt a koronarejtéket másutt kerestem, t. i. az *F* betű helyiségében.



2. ábra.

Ime előttünk van szelvényben az *FACC* betűs a sziklába vájott anyahenger, az abba beleépített kisebb kúpos hengerrel vagyis a korona és országos ékszerek rejtékével, *EE*-ben a koronakamrának két hosszfa *D*-ben a felemelkedő szikla *AC*-ben az anyahengernek azon része, melylyel a belső udvar felé levő falat aláássa (unterminirt), *B*-ben pedig azon súlymentő ív, mely az *E* fal felsőbb részének az *A* ür fölötti építését megengedte, a falnak megállhatását biztosította.

Rajzunkból, (2. ábra) mely a valónak megfelel, számtani biztonnággal kiviláglik, hogy az építkezés az anyahengernek a sziklából történt kivájásán vette kezdetét; mert ha a hosszfal elébb emeltetik,

bizonyosan a kivájást nem vitték volna e fal alá s ez utóbbit alatta való kivájással nem gyengítettek volna, az ürnek előállítását volt tehát építészünk első és főfeladata. De ha az építkezés és annak tervezete itt kezdődött, az anyahengernek és a belső hengernek fölötte nagy fontosságát is el kell ismernünk, még pedig annál nagyobbat; mert ezen ürnek alá van rendelve az egész fellegrárnak még legkitünőbb, legfontosabb földfölötti helyisége is, mi-

nőnek fogjuk elismerni a földalatti henger fölött levő kamrát, a királynak közvetlen lakszobáját. És ha már most a föld alatti helyiségnek a „boltnak“ ily roppant fontosságot kell tulajdonítanunk, minő más fontosabb rendeltetése lehetett annak, mint a szent korona és az országos ékszereknek rejtekül szolgálni? A korona, mint maradandó felebb áll a mulandó király személyességénél is. *Íme a sejtés, mely szerint a visegrádi vár egyenesen a korona és kir. ékszerek őrzésére építetett, íme e rejtés már az építészeti szerkezet felismeréséből is teljes bizonyossággá válik.*

Igen nevezetes azon körülmény is, mely szerint a visegrádi koronaboltnak egészbeni alakzása és szerkezete feltűnőleg megegyezik Atræus mykene-i kincstáráéval; s erre figyelmeztetem olvasóimat, nem mintha azzal mondani akarnám, hogy a visegrádi építész ismerte és utánozta volna a mykene-i kincstárt, koránsem; hanem azért, hogy kimutaszam, mikép hasonló szükséglet hasonló eszközt és alakot teremt a tér és kor nagy különbsége daczára és hogy megmutassam azt is, miként építészünk igen jó választást tett, igen czélszerűen működött.

Ha már most valaki azt vetné ellen, hogy alakjára nézve koronaboltnak feltűnőleg hasonlít az attól csak pár lépésnyire álló vízfogóhoz¹⁾: ezen ellenvetésre adandó feleletet egyszersmind tagadólagos kizáró érvnek használhatom, vagy is érvelésem helyességét a tárgyhoz legközelebb álló tárgynak kizárásával bizonyíthatom, mondván: ámbár koronaboltnak leginkább hasonlít a fellegvár vízfogójához, vízfogónak venni semmiképen sem lehet, még pedig először azért; mert nem áll szabadon, hanem tető alatt és csatorna vagy cső által nincs összekötve más szabadon álló vízfogóval; másodsor azért nem, mert faragott kövei a henger környezetén egymással nem csak hogy vízhatlan mézszszel nem, hanem semmiféle falragaszszal sem lévén összekötve, és csak egyszerűen egymásra rakva, a henger nem képes a vizet magában megtartani; harmadsor azért nem, mert legalább a nagyobb vízfogóban — a kisebb még nincsen kitisztítva — allján ismét kisebb medence látható, mely az iszapnak gyűjtése végett van alkalmazva, míg a koronarejteknek feneke vízirányos és sima. Mindezekből világos, hogy az alakzás hasonlatossága daczára, itt vízfogóról álmodni sem lehet.

De mivel a légvonat teljes kizárása miatt, e hengerben semmit sem lehetett tartani, mi fentartására légvonatot követel, p. o. nem lehetett tartani eledelfélét: világos, hogy a henger csakis vagy az ásványország, vagy az emberi kéz teremtményeinek elhelyezésére szolgálhatott, és mindenesetre igen becses teremtménye, s mert annak mintegy a király maga tétetett őrévé.

Okoskodjunk most analogice. A bajor vogesi-rajnai kertületben áll a *trifelsi sziklavár*, melynek kápolnájában őrizték, V. Henrik császár idejében, és későbbben is, a német birodalom ékszereit és szentségeit.²⁾

Ha a trifelsi várnak építése a visegrádiét megelőzi, ellenben a csehországi Karlstein nevű vár, melyet IV. Károly 1348-ban építtetni kezdett, alkalmasint két évtizednél

¹⁾ L. azt I betű alatt az alapterven.

²⁾ L. Gesch. d. Milit.-Architektur v. G. H. Krieg von Hochfelden, Stuttg. 1859. p. 295. s k. a várkapu fölött álló erős falakkal körülvett kápolna egyik szekrényében őrizték: „Unseres Herren Holz in einem goldenen Kreuz, St. Johann Babt, Zahn, St. Maurizius Speer, unseres Herren Nagel, zwei Schwerdter mit zwei Scheiden, der goldene Apfel mit dem Kreuz, d. kaiserliche Mantel, drei goldene Sporen, eine Albe von weissen Sammt, zwei scharlachene Hosen, u. zwei Schuhe mit Steinen geziert. Es fehlt die Krone.

többel újabb a miénknél, de abban ismét hasonló ehhez és a trifelsihez, hogy itt is, Sz.-Katalin kápolnája mellett rejtek volt, melyben az ország ékszereit őrizték.¹⁾

E két példa világosan mutatja, hogy a középkor vallásos nézete szerint, a szenteknek tartott országos ékszereket, ha nem magán a felszentelt helyen, templomban vagy kápolnában, legalább annak tőszomszédságában kellett őrizni.

S ez az eset Visegrádon is; mert a koronakamra közvetlenül közlekedik a fellelgvár kápolnájával; hogy pedig az *E* helyiség a kápolna helyisége volt, azt valamint Kottannerné elbeszéléséből, úgy azon körülményből is biztosan következtethetni, mikép a középkor szokása szerint az építmény szentélye keletfelé néz és egyékként is az egésznek alakzata a kápolnáknak adni szokott idommal és elrendezéssel megegyezik; sőt mondhatni, hogy az építész azért sem választhatta a fellelgvári vízfogójának helyét a koronabolt felépítésére; mert akkor a koronakamrából nem lehetett volna, mint lehet most a kápolna oltárát egyenes vonalban megpillantani.

S így úgy hiszem be van bizonyítva állító és tagadó (positiv és negativ) vagyis kizáró úton, továbbá analog példányokkal, végre és főképen az építészeti szerkezetből és a helyiségek összefüggő elrendezéséből, hogy a koronakamra földalatti üre a korona és az országos ékszerek őrzése végett építtetett és hogy a visegrádi fellelgvár építkezés itt vette kezdetét. De hogy a föld alatti ürnek rendeltetését történeti adattal is világosítsuk forduljunk Kottannernének emlékezetességéhez.

Kottanner Ilona tanúsága.

A „Tudománytár“ 1834-diki évfoly. 235-dik l. ezt olvassuk:

„Magyar nyelv udvari divata.“

„Czech János, a m. t. t. rendes tagja egy, hazai történetünket illető, a bécsi cs. könyvtárban található 16 lapnyi német kézirat felől tudósítá az akademiát, melynek újabb kéztől írt czíme: „Erzählung der Helena Kottanner, vertrauten Dienerin der Kaiserin Elisabeth, Kaiser Albrechts Wittwe; von der Entwendung der heiligen Krone aus dem Schlosse Plindenburg (Visegrád), von des König Ladislaws seiner Krönung zu Stuhlweissenburg (15. maj. 1440.) stb.“ A kézirat jelennen másoltatik a tudós társaság számára s a közönség a maga idejében bővebb tudomást veend felőle. Itt addig is két hely közöltetik belőle, mely a magyar nyelvnek, a magyar udvarnál, Albert király családjában is divatosságát mutatja meg. E két hely bizonyítja, hogy a király (talán királyné?) a fehérvári polgároknak pár szót magyar nyelven mondott, hanem azzal nem bizonyítja még, hogy Albrecht családjában divott volna a magyar nyelv.“

Egyébiránt ez itt mellékes tekintet, mireánk nézve a kizirat azért nevezetes, mert abban Kottannerné részletesen elbeszéli, miként orozta el ő maga két segédével a koronát a visegrádi fellelgvárból, és elbeszélése közben megismertet a helyiséggel.

¹⁾ L. Bock-nak „Schloss Karlstein in Böhmen“ czímű értekezését a bécsi „Mittheilung. d. k. k. Cent.-Comm. zur Erhaltung d. Baudenkmale 1852-ki évf. 69. s. k. l. hol 72. l. ezt olvassuk: Die grossartig romantische Lage der Baustelle — entspricht vollkommen den Absichten, die dem königlichen Erbauer (IV. Károly) in seiner religiös-ernsten Stimmung vorschwebten, sich diesen Sitz als eine geheiligte Ruhestätte, umgeben von seinen Reliquien und *Kleinodien*, zu erwählen — és 70. l. Zugleich sollte aber auch die neu zu gründende Burgveste jene auserwählte Königsitz im Lande werden, wo nicht nur die *Regalien und Insignien Böhmens*, sondern auch die wichtigsten Landesurkunden in gefährvollen Zeiten eine wohlgesicherte Aufbewahrung finden sollten.

A kéziratot 1846-ban kinyomatta Lipszéban vagy Czech János, vagy Endlicher, ki azt fölfödözte e cím alatt „Aus den Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin 1439. u. 1440.“ A kiadó igen becses jegyzetekkel látta el a könyvecskét, melyekhez Wenzel Gnsztáv is járult.

A kéziratnak kezdete hiányos s hiányai a nyomtatásban sincsenek kiegészítve, de annyit még is kivehetni az épenmaradtból, hogy Albert király halála után a korona elorzásának híre járt, s hogy ezért vizsgálatot tartottak a visegrádi fellegvárban, e vizsgálatot az erre következőket s magát a koronarablást következően írja ez Kottannerné emlékezetességében. 13. laptól 25. lapig.

„Ekkor tehát a királyné irt Miklósnak és fiának Györgynek, basini grófnak, vizsgálnák meg az ügyet és írják meg neki a valót; hozzám jöttek a grófok tehát (Visegrádra, mert ezt jelzi Kottannerné Plintenburgjával) és titkon értekeztek velem s elmentünk a koronához vezető ajtóhoz s azon épen találván a pecsétet, ezt írták meg a királynénak. De a királyné személyesen akarván meggyőződni, feljött a várra sok magyar úr kíséretében és elmentek a boltozatba (giengen in das gewelb) és felvitték a szent koronát ládjában (und *truegen* die truchen mit der heiligen Kron *herauf*¹⁾) és kivették a szent koronát tokjával (mit dem votrumb²⁾), melyen sok pecsét volt, ezeket letörték és kivették a szent koronát és jól megszemlélték, mialatt én jelen voltam, azután a szent koronát más kis ládába tették, melyben a királyné koronázására szolgáló más korona is volt. s így most már két korona állt egymás mellett ugyanazon ládában, s ehhez közel állott az ágy melyben a királyné feküdt nehéz terhet viselvén³⁾, és a királyné mellett ugyanazon kamrában, feküdt két hölgy, az egyik magyar úrnak leánya Borbála, a másodiknak neve volt Fronacher (die Fronacherinn). Itt éjjeli lámpa (ein Nachtlicht) égett s e mellett viaszgyertya, a hercegnők szokása szerint. Az egyik hölgy éjjel felkelt ágyán, de nem vette észre, hogy a gyertya leesett s (később) égés tamadt a szobában s megperzseltetett a láda is, melyben a két korona volt eltéve és a láda tetején fekvő kék bársony vánkossa arasznál nagyobb lyuk égett be. Ime a csoda! A király, kinek a koronát viselni kellett, még zárva volt anyja méhében alig két ölnyi távolságban a koronától, melyet az ördög tűz által akart károsítani; azonban megőrizte az isten, ki annak idejében felköltötte a hölgyet. Én a fiatal királyné mellett elől háltam, midőn a hölgy hozzám jött, hogy felkeljek; mert tűz van a boltban, hol a kegyelmes asszonyom fekszik; megijedtem, felkeltem és siettem a kamrába, ez tele volt füsttel, elfojtottam és eloltottam a tüzet, kieresztém a füstöt és a helyiséget szagtalaná tettem, hogy a nemes királyné tovább alhatott. Reggel a magyar urak eljöttek kegyelmes asszonyomhoz, ki nekik elbeszélte hogyan járt éjjel s miként tűz támadt közel hozzá és a szent és a másik koronához; ezen elcsodálkoztak az

¹⁾ *Felvitték a boltból*, tehát a bolt mélyebben feküdt a kamránál, s így van, a boltot a kamra padlata alatt találtuk.

²⁾ A Votrumb, Fotrum szót, gyöke ugyanazonos lévén a Futter, Futteral szóval: toknak gondoltam fordítandónak, mi a szöveg egész értelmével is megegyezik. Könyvecskénk végén levő kis glossariumában ez van: „fotrum, votrum, kapsel, futrum, futral.

³⁾ „mit swerer puerd“ mi itt nem „Geburt“-ot jelenthet, hanem csak „Bürde“ ezen észrevételt Lindtner urnak köszönöm; mert előbb a „puerd“ szót a szülésre vonatkozóknak tartottam.

⁴⁾ A németben a „hinvor“ szó áll; ha a fellegvárnak elő- s hátsó részét, szokás szerint, a főkapunak elhelyezésére vonatkozólag határozhatjuk, a főkapu vagy nagy kaputorony a hamisan úgynevezett Mátyás-kapu lévén, Kottannerné szobája a koronakamrától keletfelé feküdt, s így a kapunak irányában a „hinvor“ szót használhatta.

urak és tanácsolták, hogy a korona ismét a ládába tétessék a *loltba*, hol ezelőtt volt. Ez ugyanaz nap megtörtént és az ajtót újra bepecsételték, hanem kevesebb pecséttel, mint voltak azon ezelőtt. Mi megtörténvén, a kegyelmes asszony basini Györgyhez küldött, kívánván tőle a visegrádi fellegvár kulcsainak megküldését¹⁾ mert a magyar urak akarták, hogy a várat átadja Gara László bánnak, rokonának. S ez megtörtént is: Gara László bán úr átvette a várat s várnagyot helyezett abba.

Ezek után a királyné a magyar urakkal vissza akarván menni Budára félre intett és titkosan így szólott hozzám: „Kedves és hűséges Kottannerném, ajánlom leányomat és a *kamrát*, ne ereszsen ide senkit, kivéve magát és leányomat“, őrizetembe adta továbbá saját koronáját, násfáját¹⁾ és egyéb ékszereit is, *mind ezt eltettem azon kamrában, melyen átmentek a szent koronához*. Végre jövéen László bán várnagyával így szólott: „Kegyelmes asszony parancsolja meg e hölgynek, hogy csak engemet s várnagyomat ereszsen be a kamrába“; a királyné erre felelvén, hozzám fordulván így szólott: „Kedves Kottannerném, ha László bán rokonom vagy várnagya be akar menni, eressze be“. Ekkor a várnagy elment a lepecsételt ajtóhoz²⁾ a pecsétekre kendőt tett, ezt összekötötte és saját pecsétét tette arra.

Mindez megtörténvén búcsút vett a nemes özvegy és kegyelmes asszonyom és László bán rokonával és a többi magyar urakkal elutazott Buda felé, sulyos terhével és sok gonddal; mert a magyar urak kívánata szerint férjhez kellett volna mennie; az egyik rész Ulászló, lengyel királyt, a másik a szerb despota fiát ajánlotta. A nemes királyné elszomorkodott s így felelt: „Kedves uraim ne adjatok pogányhoz, inkább keresztyén paraszthoz“; s így László bán rokona tanácsolta, hogy menjen a lengyelhez, erre felkeltek a magyar urak mindnyájan s kérték a királynét, de ő nem akart ráállani, mert orvosai egyetemesen állították, hogy figyerekkal viselő s ő is így reménylett, de még sem tudván valót, nem volt képes e szerint cselekedni.

Felszedvén tehát magát Budáról ismét Visegrádra ment lenn az *udvarra* (unten in den hof); ide jött Ulrik, Czillei gróf hozzá s mihelyest ezt megtudták a magyar urak, csakhamar ők is eljöttek kegyelmes asszonyomhoz s unszolták menjen a lengyelhez s ez alatt gondolkozzék, mi volna leginkább javára, nem lehetne-e módot találni szabadulására; végre kegyelmes asszonyom rá állott és beleegyezett a házasságba; azonban jól tudta, hogy az egyezés három feltételét nem fogják megtartani, sem a lengyel sem a magyar urak s így megmenekülhetni fog maga is beleegyezésétől a házasságba. Az urak ezt nem vevén észre örültek beleegyezésének.

Miután a nemes és bölcs királyné ezt megértette törekedni kezdett a szent korona után, miként keríthetné azt hatalmába a magyar uraktól, és felszólított, hozzám ki a szent koronát, ezt pedig tette azon véleményben hogy, ha netalán figyermeket szülne, ez ne legyen elzárva a királyságtól, ha pedig leányt viselne, legalább jobb feltételeket nyerne a

¹⁾ Násfának mondták régenten a nyaklánczot és más a nyakra akasztott ékszert.

²⁾ *do gie der purgrave zu der tuer do die siegel an waren und nam ein tühel, und legt es über die sigel, und pant das tühel zu, und legat sein sigel darauf*. Mind ez a királyné lak- és alvószobájában történik; legalább pontosan elbeszélő Kottannerné itt nem szól más helyiségről, tehát felteszi, mint magától érthetőt, hogy a királyné szobáját érti; és ha ez áll e helyiségben más ajtót nem lehetett lepecsételni; mint a föld alatti üregét, mivel ezen kívül e kamrának csak két ajtaja van, egyike az élőszobába, másika a kápolnába vezet, s ezek egyikét sem pecsételte le a várnagy, mint ez az elbeszélés folytán világosan tűnik ki.

magyar uraktól; ezért kért meg, hogy kihozzam a koronát; azonban ez amaz idő szerint nem történhetett, s e tévedés szerencsés volt; mert nem jelent meg még azon időpont, melyen a mindenható isten csodáját akarta művelni, mint ezt későbbben megtudni fogjátok.

A magyar urak szerették volna, hogy a királyné a fellellegvárban lebetegedjék, ellenben ezt kegyelmes asszonyom nem akarta, sőt nem is jött a házba, (auf das haws); mit titkos bölcsessége eszközölt, mert ha feljött volna a fellellegvárba (wer sie auf das haws komen) erőszakkal visszatartóztatták volna gyermekével együtt; másrészt lenn maradt azért is, hogy törekvését a szent korona birtok után, ne is gyanítsák.

Nemes királynénk lehozatta legifjabb leányát, Erzsébet asszonyt, a fellellegvárból a visegrádi alsó palotába, a házból az udvarba, ¹⁾ magam is lejöttem vele két más udvari hölgygyel, a többi fenn maradt, egy szileziai hercegnő és más nemes hölgy. Nagyon csodálkoztak; miért hagyattak meg a fellellegvárban a hölgyek és fiatal asszonyomnak többi kísérete, miért történt ez így, ezt senki sem tudta, kivéve kegyelmes asszonyomat és engemet; nálam pedig voltak azon kamrának ²⁾ kulcsai, melyben koronája, násfaja és egyéb ékszere volt elzárva

Királyném kedvet kapott titkon felfelé utazni az országba, ezért megkért, menjek fel a házba s kísértsem meg titkon lehozni az udvarba koronáját és egyéb ékszereit, felmentem tehát a házba és nagy titokkal lehoztam kegyelmes asszonyom koronáját és minden ékszerét szánon, és midőn bejöttem az udvarba, a magyar urak elém lovagoltak és László bán kérdezőskedett: „Kottannerné Ilona mit visz?“ „viszem ruháimat“ és kegyelmes asszonyomat megörvendeztettem ékszereivel s kénytelen voltam ma kamarámban megtartani a koronát, hol fiatal asszonyommal háltam, mert kevés elzárható szobával birtunk s így eltettem, nagy gonddal, a koronát ágyam alá, mert nem volt ládánk és attól kellett félni, hogy e koronát ne tartsák a szent koronának, miből nagy baj támadhatott, valamint azt is megérthették volna, hogy a kegyelmes asszony felfelé akar utazni az országba.

Miután a nemes királyné nyilatkozott a magyar urak előtt, mint hallottátok, a lengyel király iránt megiratott a levél is és kijelöltettek a magyar urak, kiknek az izennel lovagolni kellett a lengyelhez, u. m. az egri püspök, Márk bán, Vajdady Imre és más urak: a magyar urak ismét eltávoztak Visegrádról Budára tartván és a királyné is elutazott fiatal leányával, Erzsébet asszonyval, Komárom felé.

Ekkor eljött Czilley Ulrik gróf, a királynénak hí barátja, s együtt tanácskoztak hogyan lehetne a szent koronát lehozni a fellellegvárról. Kegyelmes asszonyom pedig hozzám ³⁾, hogy megtegyem; mivel az alkalmat senki sem ismerné jobban, s nincs kiben inkább bíznék. Nagyon nehezemre esett s veszélyes rám és kis gyermekeimre nézve; egyet-mást gondolkoztam, megteszem-e? Nem volt senkim, csak istenem, kinek tanácsát kikérhettem volna. Ha nem teszem, nem származnék ebből valami rossz isten és világ irányában s ekkor enyim a mulasztás vétke; ezért beleegyeztem a nehéz útba s életem veszélyeztetésébe, kikérvén magamnak segédet; kérdezték, kit gondolnám alkalmasnak?

¹⁾ Kottannerné az alsó királyi lakot mindig megkülönbözteti a fellellegvártól, amazt Hof-nak ezt pedig haus-nak nevezvén.

²⁾ Ezen helyiséget Kottannerné elébb kamrának nevezte, itt pedig Gmach-nak mondja, s ez más nem lehetett, mint a korona kamrának, romjaiban is felismerhető előszobája.

³⁾ Itt ném elég világos, vajjon Czilley a királynéhoz Visegrádra vagy Komáromba jött-e? vajjon Kottannerné csak a várról jött le a királynéhoz, vagy pedig őt Komáromba is kísérte?

Ajánlottam egy a királynénak igen hű horvátot; bevezették tehát a titkos tanácsba és megmondták mit kívánnak tőle; de ő annyira megijedt, hogy színét változtatta, mintha félig meg volna halva s nem is egyezett bele, hanem elment lovaihoz az istállóba s nem tudom isten akarata volt-e vagy oktondisága következtében történt-e, elég az, hogy az udvar megtudta, miként lováról leesvén súlyosan megsebesült. Miután jobban lett felszedte magát és haza lovagolt Horvátországba. A tervnek kivitele így hosszabban szünetelt s asszonyom elszomorodott, hogy a szándékot most már e gyáva ember ¹⁾ is ismerte, és magának is nagy aggodalmam volt; azonban isten úgy akarta, mert ha ekkor történik és kegyelmes asszonyom teherben a szent koronával felmegy Pozsonyba: a nemes gyümölcs, melyet viselt elzáratik koronájától, mert akkor talán nem nyert volna oly segítséget és hatalmat, minőre később tudott szert tenni, mi azóta kiviláglott.

Midőn tehát megjött az egész idő, melyben a mindenható isten csodát mívelni akart, küldött nekünk oly férfit, ki beleegyezett a korona kihozásába, ez pedig magyar volt, híták ²⁾ s ez intézkedett híven, bölcsen és férfiasan. Előkészítettük a szükségest, magunkhoz vettünk több lakatot és két reszelőt s ő, ki velem együtt veszélyeztetni akarta életét fekete bársony köntöst ³⁾ öltött és két nemezzipót, mindegyikbe egy-egy reszelőt eldugván, a lakatokat köntöse alá rejtette; magam pedig megamhoz vettem kegyelmes asszonyomnak kis pecsétét, nálam voltak a *külső ajtó* kulcsai, hármas számmal; mert az ajtószarknál (Angel) láncz és kapocsvas (Nerib) ⁴⁾ is volt, mielőtt elmentünk ide is tettünk lakatot, hogy más valaki lakatot ne tegyen ide.

Mihelyest elkészültünk az útra kegyelmes asszonyom hírvivőt küldött a fellegrára és értesítette Pöcker Ferencz és Vajdafür László urakat, kik az udvari hölgygyel, mihe-lyest a kocsija feljön, készen legyenek útra kelni Komáromba a királynéhoz, mivel ez Pozsonba menni akar s ezt közölte már is egész udvari kíséretével. Készen levén a hölgyek kocsija és a szán, melyen nekem kellett felmenni azzal, ki gondjaim társa volt, mellénk adtak két urat lóháton, a hölgyek kísérete végett. Megtudván a várnagy jövetünket, elcsodálkozott ő és a többi udvari nép, hogy épen engemet küldtek s elválasztottak fiatal asszonyomtól, ki még kicsiny volt, s azért csak nehezen bocsátottak el tőle.

A várnagy ekkor beteges volt, mindamelllett le akart fektüdni *azon ajtóhoz, melyen át az első bemenet volt a koronához* (er wolt sich zu der tuer gelegt haben, da der erst ingank was zu der heiligen kron); de betegsége növekedvén, mint isten akarata volt, s mégsem rendelhetvén ide szolgát; mert a *hölgyek szobájában* volt (e bemenet), kendőt tett ama lakatra, melyet az ajtószark mellé akasztottunk volt s a kendőre pecsétét rányoma. ⁵⁾

Mint feljöttünk a fellegrába (auf die Plintenburg) a hölgyek nagyon megörültek, hogy asszonyomhoz kellett menniök, készültek s ládát csináltattak ruhájok számára, ez sokáig tartott, nyolcz óráig kalapácsoltak s ki velem volt szintén bejött a *nők szobájába*

¹⁾ Az itt használt „dagg“ tájszót a könyv rövid glossariuma „feiger Mensch-el fordítja.

²⁾ Nem tudom csak a kiadó nem akarta-e kitenni a nevet, vagy hiányzik-e az eredeti kéziratban is?

³⁾ Kottannerné „pettrokáh“-nak írja, tehát diszruha volt, melyet ünnepélyes alkalommal viselt, mire az is mutat, hogy kelméje bársony.

⁴⁾ A glossariumban ez áll: „nezib, Naezb, die Klammer, an der das Vorhangschloss befestigt wird.

⁵⁾ Ez, úgy tetszik, csak fortély volt a várnagy részéről, hogy t. i. ne gyanítsák később, mintha ő is be volt volna avatva a titokba; mert hiszen Kottannernénak szabad bejárása volt a korona kamrába, hova épen ő mint fentebb láttuk, volt felhatalmazva beereszteni magát a várnagyot.

(in das frawnzimer) és tréfálgatott a nőekkel. A kemencze előtt kis rakás fa feküdt, ez alá rejtette el reszelőit, de a nők szolgálatára rendelt emberek meglátták s megbeszélték egymás közt, mit észrevevén, neki mindjárt megsugtam s ő annyira megijedt, hogy színét megváltoztatta s elvette onnan a reszelőket s elrejtette máshová, tőlem pedig gyertyát kért, mit én ismét egy öreg asszonytól kértem, mondván, hogy több szálra van szükségem; mert sokat kell imádkoznom, mivel farsang utáni szombat volt (febr. 20-ka), ¹⁾ a gyertyát elvettem és az *uton* elrejtettem.

Miután a hölgyek és mindenki aludni ment, magam a *kis szobában* időztem ²⁾, az öreg asszony, kit magammal hoztam, nem tudott egy német szót sem, nem volt avatva a titokba, nem ismerte a házat s ott feküdt mélyen alva. Midőn nehézségeim társának megérkezett ideje hozzám jött a *kápolnán keresztül* és kopogtatott az ajtón, melyet kinyitottam s utána ismét bezártam, magához vett segítségül egy szolgát, ezt . . . híták keresznevén, s ez amannak esküdött. Elmegyek a gyertyákért s úgy találom, hogy elvesztek, megijedtem, nem tudtam mit tegyek s az ügy csak nem dugába dőlt a gyertyák miatt; azonban kissé gondolkozván elmentem s felvettem titkon az asszonyt, ki a gyertyákat adta, megmondtam neki, hogy a gyertya elveszett s hogy még sokat kell imádkoznom; ekkor más gyertyát adott, megörültem s odaadtam emberemnek, kézbesítettem a lakatokat is, melyeket újra kellett rávernie, továbbá kegyelmes asszonyomnak kis pecsétét is, melylyel is ismét be kellend pecsételnie, valamint a három a *külső ajtóhoz* ³⁾ tartozó kulcsot is. S ő levette a kendőt és pecsétet, melyet ide tett volt a várnagy, felnyitotta az ajtót s bement segédével s dolgozott a többi lakaton úgy, hogy az ütés és reszelés nagyon meghalatszott. A várnagy őrsége és neje ez éjjel igen ébren volt az ide fordított gond miatt, mégis a mindenható isten bedugta fülöket, hogy senki mit sem hallott; de én mindent jól hallottam a mütét alatt félttem és aggódtam, nagy ajtatossággal letérdeltem és majd istenhez majd a boldogságos szűzhez fohászkodtam, hogy engem és társamat segítsen. Féltem lelkemet és életemet és kértem istenemet, hogy, ha ellene török s azért el kellene kárhozatnom, vagy ha ebből kár háromlanék az országra és népre könyörüljön lelkemen és hagyjon elébb itt meghalnom.

Midőn így imádkoztam, nagy pánczélos zaj és zörgés támadt *azon ajtó mellett*, melyen *segédelemet* hozzám bocsátottam s úgy tetszett mintha az ajtót felnyítnák. Megijedtem, felemelkedtem, s meg akartam inteni segédeimet, hogy szünjék meg a munkát, de meg gondolám jó lesz mégis elébb az ajtóhoz menni, megtettem s mire oda jöttem vége volt a

¹⁾ K. szerint der nags sambstag nach aller mann faschang tag, mely a kiadó számítása szerint 1441-ben februar 20-kára esett.

²⁾ „da belaib ich in der Klain stuben“: a „belaib“ szót fordítva időzés nem pedig maradás értelemmel, az előbbi mindennapi levén a középkorban; míg a maradási értelem itt alig bír valószínűséggel; mert ha Kottannerné a gyanút el akarta hártani magától, nem maradhatott a korona kamrával közlekedő hölgy szobában, hanem innen el kellett távoznia s hogy tette kiviláglik abból is, miként a gyertyát távozásakor saját szobájába, vagy annak előszobájába (die klain stuben) az *uton* elrejtette: „und nam die Kerzen und parig die *am weg*“; Végre, ha Kottannerné a hölgy szobában maradt, hogy jöhetett hozzá segéde a kápolnán keresztül? „do kam der do mit mir was in den nöten durch die kapelle an die tuer, und klokchat an.“

³⁾ Itt nincs kifejezve nyiltan, vajjon K. a külső ajtó alatt azon ajtót érti-e, mely az udvarról vezetett a korona kamra előszobájába; általán ezen ajtó a kéziratban schol sincs határozottan megemlítve. Egyébiránt úgy hiszem, hogy itt csak is ezen ajtót kell értenünk; mert nem tehetni fel, hogy a segéd azon szobán ment volna keresztül, hol az udvari hölgyek már ágyukban aludtak.

zajnak és senkit sem láttam, s azért hittem, hogy kísértet volt, folytattam tehát imádságomat és a bold. szűznek mezít-lábos bucsújárását ígértem Mariaczellbe és míg a bucsújárás nem teszem nem fogok szombat éjjel pehelyben hálni és fogok minden szombat éjjel, míg élek, a boldogs. szűzhez különösen imádsággal fohászokodni, s megköszönöm minden kegyelmét s megkérem hogy érettem köszönje meg fiának szeretett urunk Krisztus Jézusnak minden irántam való nagy kegyelmét, melyet oly látszólag rajtam mívelt. S midőn még így imádkoztam ismét úgy tetszett, mintha nagy zaj és pánczélosoktól jövő csörömpölés volna a hölgy e szobába viselő igazi (der rechte Eingang) ajtón. Annyira megijedtem, hogy reszkedni és izadni kezdtem, azt gondoltam, hogy nem kísértet, hanem hogy *még én a kápolna ajtaja mellett állottam ök körülmentek*, nem tudtam mit tegyek, lestem vajjon nem hallom-e a leányokat, de nem hallottam senkit; *akkor csendesen (gemehleich) le mentem a lépcsőcskén*, keresztül a *leányok szobáján a hölgyek szobájához vezető ajtóhoz*, s midőn mit se hallottam többé megörültem s hálát adtam az istennek s ismét folytattam fohászokodásomat s azt hittem az ördög mívelte, hogy szándékunkat megghiúsíthassa.

Felkeltem s a *boltozatba* akartam menni látandó mit mívelnek, azonban élembe jött emberem, jelentvén vigan legyek, sikerült, lereszelték az ajtó lakatait, de a tok lakatai oly erősek, hogy nem képesek lereszelni, s így a tokot égetni kell, mi nagy tűzt fogna okozni; miért is nagyon aggódtam, ne hogy észre vegyék a várban, de ettől is az ur isten megőrzött.

Miután így a szent korona megszabadult mindenütt ismét bezártuk az ajtókat és a feltöröttök helyett más lakatokat alkalmaztunk és rá nyomtuk kegyelmes asszonyom pecsétét, becsuktuk a *külső ajtót* is, és rá tettük a kendőt pecsétével úgy mint azt találtuk s mint rá tette volt a várnagy, én pedig a reszelőt bedobtam az árnyékszékre, mely a hölgyek lakában vagyon, ott a reszelőt, ha feltörik, majd megtalálják bizonyítványul (zu einem Wahrzeichen). A szent koronát kivittük a kápolnán keresztül, ¹⁾ melyben nyugszik sz. Erzsébet ¹⁾ s melynek tartozom, fogadásam szerint, én Kottanner Illona, miseruhával és oltár kendővel, ezt majd megadja kegyelmes uram László király.

Segédem pedig elővett egy vörösbársony vánkost, kiszedte abból tollának részét, betette a szent koronát a vánkosba, s az utóbbit összevarta ismét.

Közben megviradt a hölgyek és mindenki felkelt és utnak kellett indulnunk. A hölgyek szolgálatára vén asszony volt rendelve, erre nézve kegyelmes asszonyom elrendelte, hogy kifizessük és hátra hagyjuk, hadd menjen Budára; miután ki lett fizetve hozám jött mondván, miként furesa dolgot látott a kemencze előtt feküdni s nem tudja micsoda lett volna, megijedtem; mert értettem, hogy ez része volt a korona tokjának s kibeszéltem neki mint legjobban tudtam s titkon a kemenczéhez mentem s az ott talált darabokat bedobtam a tűzbe, az asszonyt pedig elvittem magammal, mint mindnyájan elcsodálkoztak, mire mondtam, hogy erről majd én felelek, adományt akartam kérni asszonyomtól, s azt később meg tettem is.

Mihelyest a hölgyek és az udvari kíséret készek voltak az utra, az, ki gondaimat osztotta elővette a vánkost, melybe a szent korona be volt varva és átadta szolgájának, ki őt segítette, hogy vigye ki a házból a szánra, melyen én voltam menendő vele; ekkor

¹⁾ Ez ismét arra mutat, hogy Kottannerné szobája közlekedett a kápolnával.

²⁾ Mint a kiadó helyesen megjegyzi, itt magyarországi Sz.-Erzsébetnek csak valamely kisebb ereklyéjét őrizhetik; mert maga a szent Marburgban van eltemetve.

a jó ficzkó vállára vette a vánkost, s mellette ócska tehénbőrt, melynek hosszú farkát magaután hurczolta és mindenki ránézett és nevetett.

Miután a házat elhagyva lejöttünk a városba, szeretttünk volna valamit enni, de heringnél egyebet nem találtunk, ebből ettünk egy keveset és akkor épen a misét olvasták miből kitetszett, hogy a nap jókora előhaladt volt s mégis az nap Visegrádról Komáromba kellett érnünk, mint megtörtént is, ámbár odáig tizenkét mértföldnyi a távolság. És mikor utra kellett indulnunk, utána néztem a vánkos sarkának ne hogy a szent koronára üljek. Hálát adtam isten kegyelmének és mégis mindig megfordultam vajjon nem jönnek-e utánunk, aggodalmam nem szűnt meg és sokat gondoltam csodálkozván azon mit isten mívelt és még mívelni akar; mert egész tartózkodásom alatt a várban, nem volt nyugalmas éjem, a rám bízott ügy fontossága miatt volt sok nehéz álmom, kivált egy éjjel mikor úgy tetszett, mintha egy asszony a falon keresztül ment volna a boltozatba s kivette volna a szent koronát: megijedtem felkeltem s magamhoz vevén Dackpekin nevű hölgyet a boltozathoz elmentünk de ezt úgy találtuk, mint elhagytam; ekkor Dachpekin így szólt hozzám: „nem csoda hogy nem tudsz aludni, mikor oly fontos dolgokat rád bízta“*), ezzel ismét nyugodni mentünk, mind ez eszembe jutott az uton. Mint oda érkeztünk, hol ebédelni akartunk, a jó czimbora a gondjába ajánlott vánkost levette elvitte az ebédlőbe és letette előttem a szemközti asztalra, hogy láthassan az egész ebéd alatt. Miután az ebédet elvégeztük a jó czimbora a vánkost ismét fogta és feltette a szánra, mint ezelőtt volt s így tovább kocsikáztunk az éj besötétedéséig, mikor a Dunához értünk. ezen még jég volt, hanem ide s tova vékony úgy, midőn a jégre jöttünk a folyó közepén a hölgyek kocsija beszakadt és felfordult s volt nagy sikóltás, nem láttuk egymást, nagyon megijedtem hogy a szent koronával együtt a Dunába fuladunk, azonban az isten megsegített, senki sem jutott a jég alá, csak néhány más tárgy leesett a vízbe és jutott a jég alá. Ekkor a szilesiai hercegnőt és a legnagyobb hölgyeket felvettem szánomra s így, istennek segítségével átjöttünk mindnyájan a jégen.

És midőn elértük Komáromot és a házat, az, ki velem együtt kijutott az aggodalomból, fogta a vánkost a szent koronával és elvitte biztos helyére. És midőn bementem a szobába kegyelmes asszonyomhoz, a nemes királyné szépen fogadott, ki tudta, hogy isten segítségével jó hírnök voltam, de az isten segítségével csodáit és jegyeit, melyek mutatkoztak, nem jutottak soha tudomására és meghalt a nélkül, hogy megtudta volna; mert nem eshetik meg, miként oly sokáig egyedül lehettem vele, hogy a történet kezdetétől végig elbeszélhettem volna; mivel sokáig nem maradtunk együtt. Úgy szintén nem kérdezhetem meg azt sem, ki gondaimban osztakozott, vajjon nem járt-e úgy mint én az alatt, míg a boltban volt; mert ő nem igen tudott németül én meg nem bíztam senkibe, ki tolmácsunk lehetett volna.“

Eddig Kottannerné a korona orzásra nézve; emlékezetességei további részében elbeszéli László királynak születését, koronázását Székes-Fehérvárott és menekülését Sopronba, hol iratának vége szakad.

*) Ebből kitetszik, hogy a titokba a hölgyek is be voltak avatva, miből ismét világos, miért nem mozdultak a tőzsomszédságukban levő nagy reszelési és kalapácsolási zajra; de kitetszik másrészt az is, hogy Kottannerné orzását mindjárt az nap, melyen a várba felment, nem követte el; ha csak álmotalanságát nem kell visszavinni a királyné első felszólításáig. De nem csak a hölgyek, hanem alkalmasint a várnagy is be volt a titokba avatva, s hihetőleg csak a gyanu eltávolításáért tette látszólag amaz intézkedéseket, melyekről Kottannerné fentebb szólott.

2. A visegrádi korona-bolt és a királyi lakosztály elrendezése.

A helyiségek megnevezésére Kottannerné négy német szót használ „Zimmer, Gemach, Stube és Kammer“¹⁾ és e négy szót csak ritkán cseréli fel egymással; a magyarban csak a „kamrát, szobát és lakot“ találván a felcserélést nem kerülhettem el; azonban egyes lakhelyek a piéce-k oly pontosan vannak elválasztva egymástól, hogy itt zavart okozó felcseréléstől alig tarthatunk.

Fontosabb ennél a Kottannernénál előforduló lakhelyek megegyeztetése s felismerése a fellegvár romjainak alaptervén; s itt mindenképp följött nevezetes, hogy ez elbeszélésben, kivéve Kottannerné szobáját, a lakott helyiségek egymással szakadatlan összefüggésben vannak feltüntetve, épen úgy, mint azokat a fellegvárban valóban találjuk.

Először jó a *leányok szobája* melyen keresztül Kottannerné megyen a *hölgyek szobájába* akkor, mikor meg akarja tudni vajjon az észrevett nagy „pánczélos“ zaj nem származik-e a tolvajok felfödözéséből az éjjeli őrzőjárat által. Különben is természetes, hogy a leányok, mint alárendelt leányok szobáján kellett keresztül menni az udvari hölgyekhez, kiket amazok szolgáltak.²⁾

A hölgyek szobája után jön a *korona kamra*; mert Kottannerné mondja, hogy a várnagy ajtaja elé szolgát fektetni nem akart, mivel ezt a hölgyek szobájába kellett volna fektetni.

Egyébiránt az összeköttetés a szoba és korona-kamra közt nem közvetlen; mert K. mondja, hogy a királyné ékszereit és tulajdon koronáját eltette azon kamrában, melyen átmentek a koronához. E két helyiségben feküdt ágyban a királyné, két udvari hölgyé, akkor, mikor a gyertya leesése miatt tűz támadott. Hogy pedig a királyné ágya a korona-kamrában állott, kiderül Kott. leírásából, midőn t. i. nem viteti el a tokjából kivett koronát más helyiségbe, nem viteti el a királyné koronáját sem, hanem egyenesen letéteti egymás mellé az előbbit az utóbbinak ládájába s azt mondja, hogy az ágy, melyben a királyné feküdt közel állott a két korona ládájához: „do was ich bei, darnach nomen sie die heiligen kron und saczen die in ain klaine Kisten, do stuend die ander kron auch inn, damit man die edelen kunigin auch gekront hat zu Ungern, und stuenden die zwo kron bei enander in ainer Kisten, und stuend ain pett nahent bei derselben Kisten, darauf lag die edel kuniginn mit swerer puerd, und lagen bei Ir zwo junkchfrawn in demselben gemach die ain hies Barbara, die was eins ungrischen herren tochter, die ander hie die Ironacherinn“ (azaz Fronacherin, mint ezt a kiadó helyesen kiigazította.) Hogy a királyné ágyban feküdt a főurak jelenlétében, ezt a teherben levő nőnek uti fáradalmaiból magyarázhatjuk.

Következik a korona-kamra után a *kápolna*; hogy ez más oldalon összefüggött a korona-kamrával kitetszik; mert a kézbe kerített koronát a kápolnán keresztül vitték ki: „und die heiligen kron die trueg man dureh die Kapellen aus.“

Következik *Kottannerné szobája*, melyben, mint mondja, a gondjára bízott négy éves Erzsébet hercegnővel együtt lakott; ez ismét összefüggött a kápolnával; mert K. írja, hogy segéde a kápolnán keresztül jött hozzá: „do kam der do mit mir was in den öten

¹⁾ A régi „Kaemenate“ Kottannernénél nem fordul elő.

²⁾ Meg kell jegyezni, hogy ezen elrendezést Erzsébet királyné alkalmasint özvegysege alatt hozta be; ha király volt és a fellegvárban időzött a leányok és a hölgyek szobáját hihetőleg férfi kísérete foglalta el.

durch die Kapelln an die tuer, und klokhat an, do tet ich jm auf, und slos nach jm wider zue;“ de hogy más oldalán ezen szoba nem közlekedett a leányok vagy hölgyek szobájával ez a leírás több helyeiből világos, nevezetesen abból is, hogy K. az először vett gyertyákat az úton, azaz, mikor szobájába ment, az udvaron rejtette el: „und nam die Kerczen und parig die am weg“ és tovább: „und ich ge da hin und wil jm die Kerczen pringen do waren sie verloren“ — do bedacht ich mich und ging und weckhat die frawn haimleich auf, die mir die Kerczen het geben.“ Itt tehát járás-kelestől van szó, a gyertyát adó asszony hihetőleg távolabb hált azon szobától, melyben K. imádkozott.

Kottannerné szobája egyik oldalán más kis szoba volt, ebben imádkozott, ebben aludt mélyen amaz asszony, kit magával hozott: „do belaib ich in der klain stuben, und die alte fraw, dich ich mit mir gefuert het, die kund ain wort nich dewtsch, und west auch um die sachen nicht, und het auch des haus kuntschaft nicht, und lag da und slief vast.“ Ezen öreg asszonytól tehát nem volt mit félnie.

Kottannerné szobájának másik oldalán *lépcső* is volt; mert midőn a hölgyek szobájáról jövő nesz okát akarja megtudni, lépcsőn megyen le: „do gie ich gemehleich an dem stieglein abher durch der junkhfrawn Kamer an die tuer do der recht ingankch was in das frawnczimer.“

Ha már most Kottannerné elbeszélését a visegrádi fellegrvárban talált királyi lakkal összehasonlítjuk: a helyiségek adott magyarázatát kifogástalannak fogjuk találni: azaz úgy van mint fentebb mondva volt:

- A. A leányok szobája.
- B. Az udvari hölgyek szobája.
- C. A korona-kamra előtti szoba.
- D. A korona-kamra (teremnek csekély területe miatt alig nevezhetjük.)
- E. A kápolna.
- F. Kottannerné lakszobája.
- G. Az ehez való előszoba.
- H. Lépcsőház.
- I. Vízfogó.
- K. A fellegrvár belső udvara.
- L. Lovagterem.
- M. Mátyás király építkezése.
- N. N. Külső udvar.

Henszlmann Imre.